

вършвало най-голямото тайнство, натам били отпавени портелите на молещите се и оттам през прозорците про- никвали лъчите на изгряващото слънце по време на утрин-ното богослужение. По тази ориентация към изток ран-нохристиянските базилики се различават откъм късите първообрази в Рим, които били заоблени откъм късите страни и имали входове откъм дългите си страни. В ста-рохристиянските базилики за пръв път се въвежда дви-жението като нараз на духовен порив в архитектурата, който изпълненият с достойнство и спокойствие гръцки перитер не познавал.

На това разбиране за архитектурата отговаряла под-редбата на стенописите в старохристиянската базилика. Тясно средоточие бил атарният полукръг и издига-щата се над атара триумфална арка. Тук, над атара, обикновено се виждала огромна фигура на главата на църквата, заобиколен от своите ученици или от тържест-вена свита.

В течение на няколко десетилетия образът на бора претърпял коренна промяна. Отначало нямало въобще негов изобразяване, защото се смятало, че това е недо-пустимо, и вървали, че за разлика от единческите борове християнският бор не може да бъде изобразен с худо-жествени средства. След това започнали да го предста-вят алтернативно като млад и прекрасен пастир, който понякога приличал на бор Аполон. Накрая се наложил образът на дългоборд човек от Изтока със строг полед и тържествен жест на учители. Обикновено той седял тър-жествено на катедрата, на трон, сред своите почитатели слушатели го ученици (църква „Сант' Аполонина“ в Рим). Ученият станал глава на църквата и приел чертите на светски владетел. Римската държава власт наистина дала свобода на църквата, но в замана на това изисквала църквата и църковното изкуство да служат на държав-

Страничните стени на базиликите били често пъти из-писани с изобразения на отделни епизоди от легенди. Те могат да бъдат сравнени с метопите на древнотръц-ките храмове. Но тук се увековечавали не само победите на бора, а и неговите страдания, целият му земен живот. Стените на равенската базилика „Сант' Аполонинаре нуово“ били покрити с изобразяването на тържествена процесия. Праведни девници с палмови клонки в ръце се при-ближават с бавна крачка към мястото, където се извър-шва чудото. Колоните и арките сякаш повтарят това отмерено движение. За разлика от свещените процесии в античните храмове и двори обаче тук фигурите изглеж-дат като застиннали на едно място и само в отпавените

към атара портел намира израз духовният порив. През първите векове след приемането на християн-ството на Запад се предприемали непрекъснато опити за примиряване на различните традиции и художест-вени напращания. Тук могат да се намерят творби, в които са запазени с удивителна свежест антични черти; други пък носят зачатъка на едно по-нататъшно разви-тие. Западна Европа била изложена на особено силни влияния, изхождащи от Мала Азия, Сирия и Месопо-тамия. На подобна основа било създадено по това време в източната половина на империята, във Византия, едно голямо самобитно изкуство, едно цялостно художест-вено напращане.

През време на своето почти хилядолетно съществуване културата на Византия претърпяла значителни изме-нения, но въпреки това от 6. век нататък, когато била вече напълно оформена, тя запазила столетия наред своите постоянни черти. Византийската държава била единствената част от Римската империя, която останала неясената от варварите по времето на техните нашест-вия в Европа. За това благодарност дължали пред всичко природните условия: столицата на Византия, Цариград, била разположена на Босфора, който не можел да бъде заст откъм сушата. Византия още дълго време запазила античните форми на стопанство, които били вече забра-вени на Запад. Все пак и византийците не могли да се опазят от влиянието на варварското обкръжение. Им-ператорите приемали варвари на служба при себе си, които запознали обичаите си и от които се искали само чали себе си римляни, но в действителност били полу-варвари по кръв. Целият стръв на византийската дър-жава, битът, нравите и разкошът били в значителна сте-пен обусловени от източното и варварското обкръжение. И все пак византийската държава запазила своя соб-ствен начин на живот. Стопанската ѝ основа била тър-говията; затова немалко благодарност дължала географ-ското положение на византийската столица. Византий-ците търбували със страните на Изтока и Запада, така както римляните търбували със своите колонии. Зана-имително, особено производството на луксозни предмети, родоиздаването, все още запазено във Византия, изоб-що цялата стопанска дейност се намирала под стръв дър-жавен надзор. Другите земеделци били напълно за-висими от върховния носител на държавната власт — императора.